

Rèplica a Sàpiens (1): Palos de Moguer

Autor: Lleonard Garcia i Solà
Data de publicació: 17-06-2020

En Lleonard Garcia i Solà ha respost d'una manera molt detallada i aprofundida algunes de les afirmacions que quatre historiadors van emetre a la revista «Sàpiens» el març del 2019 contra la tasca de l'Institut Nova Història i la del seu cap de recerca. Avui publiquem la primera part: les excavacions a Palos de Moguer, estat de la qüestió.

Introducció

Les ratlles que segueixen són unes reflexions que he confeccionat arran de les opinions que tres doctors i un catedràtic en Història, reunits en tertúlia a l'Ateneu Barcelonès, van expressar a l'entorn de la feina de l'Institut Nova Història i la del seu investigador en cap, En Jordi Bilbeny, i que van ser publicades el mes de març del 2019 a la revista Sàpiens. En concret, al número 204. El meu propòsit és mirar de refutar algunes de les seves afirmacions.

Però abans de començar, cal que expressi una qüestió de principis. Penso que hauria estat molt més profitós —i més ètic— haver organitzat un veritable debat en lloc d'una tertúlia entre uns professionals que pensen el mateix. Un debat on hi quedessin reflectits i contrastats tots els punts de vista a l'entorn dels temes tractats, com és ara l'origen del navegant Cristòfol Colom, així com el port de sortida del primer viatge a les Índies. Calia haver baixat al terreny de la dada concreta, a les evidències, als indicis i a tot allò que hom considera prova de la certesa d'uns fets. A més a més, a la trobada hi havien d'haver participat les persones que hi són al·ludides o directament criticades, com En Jordi Bilbeny o En Pep Mayolas, els quals, sobre els fets en qüestió, defensen punts de vista oposats. El mínim que es pot exigir als tertulians és el dret que té la part contrària a poder exercir la legítima defensa. Però no. Per comptes de la recerca de la veritat, els historiadors van triar la parcialitat. En lloc de l'intercanvi de parers, l'atac sense dret a rèplica. I aquesta parcialitat i atac de què es va fer ús a l'esmentada tertúlia a l'Ateneu de Barcelona són —tot i l'empara d'Atenea— unes actituds que no s'adiuen amb l'esperit científic del qual tant es parla. On és el valor d'aquest si els participants opinen igual sobre els temes en qüestió?

El senyor Alcoberro i les excavacions a Palos de Moguer. Hi hagué allí un port? Què en diuen els experts? Anem, però, al terreny d'allò concret. Una de les discrepàncies que fa palesa un dels historiadors, el doctor Alcoberro, és la versemblança que a Palos de Moguer hi existís un port. En la controvèrsia amb En Jordi Bilbeny i a fi de rebatre el punt de vista defensat per aquest i l'INH, aporta la dada d'uns «estudis fets per enginyers de mines i arqueòlegs, els quals han aportat proves d'un gran port al segle XV i de les quals [En Bilbeny] no en diu res». En la nostra opinió, es tracta d'una lectura precipitada i maldestra d'una notícia que ell considera “prova”. Vegem, doncs, la “prova” que addueixen aquests “enginyers de mines i arqueòlegs” sobre estructures portuàries al Palos de Huelva, entenent aquestes com el port de sortida d'En Colom.

Any 1992

Bé, tot i que no sabem si es tracta de la mateixa font, el cert és que hi ha un treball del professor de la Universitat de Huelva, el senyor Julio Izquierdo Labrado, que fa esment de prospeccions d'estructures a l'«antic port de Palos» a càrrec del Departamento de Geofísica Aplicada de la E.T.S. de Ingenieros de Minas de Madrid juntament amb el Departamento de Arqueología de la Universidad de Sevilla, any 1992. I què s'hi diu?

En concret, que es troba “en el curso inferior del río Tinto –canal de Palos, cerca del Atlántico y confluyendo con el Odiel— donde, por influencia de las mareas, se han creado estuarios que albergan, desde hace siglos, excelentes puertos”. Entre aquests hi deuen comptar —ho suposem, perquè no el cita— el de Palos de Moguer o de la Frontera. I continua: “Cuando se habla del puerto de Palos suele pensarse en un muelle... Es un error. En las ordenanzas municipales de Palos (1484-1521)... jamás se utilizan los términos de puerto o muelle”. “Las carabelas aportaban a la ribera”, on, després de descarregar, es procedia a la subhasta o «almoneda» del peix. “Las actividades portuarias no se concentraban en un punto, sino que se repartían a lo largo de la orilla del Tinto”. I afegeix que l'abundant sorra i l'exposició al vent desqualificaven aquesta costa per a l'establiment humà i per a construir-hi un port estable. Amb tot, la ubicació idònia, la reserva als encontorns del riu Tinto, que tenien “magníficas condiciones para la creación de un puerto interior o fluvial” i que, en vigílies del Descobriment, tota aquesta ribera “debió ser testigo [una suposició] de las actividades portuarias de la Villa”.

Ara bé, el treball també esmenta un edifici, la Alota, —de propietat senyorial—, com a magatzem principal i punt de servei “per als mariners, tant locals com forans, amb la possibilitat —no pas la certesa— de ser... drassanes, en nombre de tres, en les quals els millors fusters i calafats construïen embarcacions”.

A més, fa referència a una calçada de 5,5 km, que comunicava la vila amb les drassanes. El seu tram final i proper a la població estava empedrat. Això es fa difícil d'entendre si anteriorment se'ns ha dit que “jamás se utilizan los términos de puerto o muelle” i que “las carabelas aportaban en la ribera” pel fet que no disposaven d'un punt concret on concentrar les activitats portuàries.

Any 2016

L'any 2016, però, hom va reanudar i ampliar les excavacions. En aquest cas, a càrrec d'En Juan M. Campos, arqueòleg de la Universitat de Huelva. Sembla que havien estat trobades ‘definitivament’ les restes materials del port: forns de diversos tipus, magatzems i alguns murs “que son signo irrevocable de la existencia de zona portuaria” —matisant, però, que algunes de les restes “eran de tradición morisca”—. De les restes en general, però, hauria calgut especificar-ne més l'abast i el període en què foren operatives. Arran de les troballes tingué lloc una important exaltació mediàtica. S'esbombaren arreu. Fou molta l'eufòria dels mitjans, els quals van vincular de seguit la troballa amb el primer viatge colombí. I és que fins aquest moment —d'ençà les proves del 1992— les dades havien estat indirectes. Ara ja semblaven una realitat. Fou tanta la repercussió, que es van tirar endavant importants projectes de museïtzació i arranament de l'entorn.

Any 2017

Al Febrer del 2017, en canvi, a l'obra Los puertos perdidos del Tinto, publicació de la Universitat de Huelva (UHU), el mateix Juan M. Campos escriu a la part corresponent del port de Palos: “No ha sido encontrado a ciencia cierta. Los últimos estudios sobre su emplazamiento (Campos J. 2011-7) se ciernen sobre la zona de la Fontanilla, el de la margen izquierda del canal que adentra por esta zona, [y] sólo quedaría considerada como un pequeño muelle de embarque de pequeñas gabarras y botes de carga, quedando el centro del río como lugar de fondeo de las carabelas y embarcaciones de mayor calado”. És a dir, en realitat, poca diferència amb les conclusions de les primeres

prospeccions de l'any 1992. I quelcom important: “La distribución y situación exacta de estas instalaciones no están determinadas documentalmente. Es muy probable [una suposició] que las más importantes de ellas se ubicasen a lo largo [...] del actual muelle de la Calzadilla, y el que podríamos [una altra suposició] denominar Muelle Colombino en las proximidades de la Fontanilla”. Es pot parlar d'una hipòtesi, cert. Però si parlem de ‘proves’, cal demostració i acceptació majoritària.

Era a Palos la “escuela cartográfica paleña”?

Per altra part, el senyor Alcoberro, com que defensa tan aferrissadament que Palos de la Frontera va ser el lloc de sortida d'En Colom cap a Amèrica, congruentment també s'hauria d'haver pronunciat sobre si en aquest poble mariner andalús hi ha restes d'aquella “escuela cartográfica paleña”, deduïda per l'americanista Antonio Ballesteros Beretta, qui la va ubicar a Palos. I és que les “tres drassanes” de què parla més amunt el senyor Julio Izquierdo haurien estat l'edifici idoni per encabir-hi aquest taller de mapes. Ens referim a la “escuela o taller de cartografía aún no bien estudiada”, aquell centre que, sota la direcció del cartògraf Juan de la Cossa, intueix l'Antonio Ballesteros a Historia de América y de los Pueblos americanos —volumen V, 1946—, a partir de la lletra que l'Àngelo Trivigiano (o Trevisán) fa arribar al 1501 des de Granada al seu amic venecià l'almirall Malipiero a través de l'aleshores ambaixador Pietro Martyr d'Anghiera, i també assessor dels Reis Catòlics. I deixo de banda la següent “incongruència” no resolta pel senyor Ballesteros: que en aquesta lletra es parla d'un Palos (literalment el de la sortida d'En Colom) situat “a 700 milles de Granada”(?): una dada que coneixem mercès a la recerca i obra d'En Henry Harrisse a la Bibliotheca Americana Vetustissima del 1872. És evident que la distància entre Palos de la Frontera i Granada és menor. Potser es fa referència al recorregut que hi ha entre un altre Palos i Granada, un Palos que és la traducció exacta al castellà de la vila de... Pals. Doncs bé: el senyor Alcoberro no considera ni poc ni gaire aquesta informació, diferent de la sostinguda fins ara oficialment. Caldria demanar-se per què.

Conclusió

Pensem que el senyor Alcoberro ha fet una lectura superficial “acrítica i seguidista” —els mateixos qualificatius que des de l'Ateneu aplicà als ‘seguidors’ de l'Institut Nova Història i d'En Jordi Bilbeny— sobre els resultats de les esmentades excavacions a Palos. Si només amb aquestes dades ja gosa parlar de “les proves d'un gran port a Palos”, ¿on és, doncs, l'esperit ‘científic’ que tant vehementment reclama als altres? Sobretot quan els esmentats enginyers i arqueòlegs que treballen in situ no gosen assegurar ben res, ni tan sols un port digne d'aquest nom ni de quelcom que es pugui vincular a l'aventura colombina.

Fi de la primera part

Leonard Garcia i Solà

Enllaç sobre les excavacions a Palos de Moguer:

<http://www.mgar.net/var/algarve.htm>

Enllaços interns:

Enllaç a la segona part:

<https://www.inh.cat/articles/Replica-a-Sapiens-2-Antoni-de-Campmany->

Enllaç a la tercera part:

<https://www.inh.cat/articles/Replica-a-Sapiens-3-un-port-a-Pals>

Enllaç a la quarta part:

<https://www.inh.cat/articles/Replica-a-Sapiens-i-4-els-arxius>